

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שישית: גליון ז | פרשת חיי שרה | כז חשון ה'תשפ"ו

עלה ברכה

פנים חדשות לדעת הרמב"ם

מתוך הקדמת קונטרס עמודי העיר על עניני הוצאה, מאת הרה"ג ר' אריה מלכאל שוסטאל שליט"א

ויברכו את רבקה (כד, ס).

בגמ' כתובות (ז, ב) ת"ר מברכין ברכת חתנים בעשרה כל שבעה, אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות. ויעוין בתוס' וז"ל, אומר ר"י דפנים חדשות אין קורא אלא בבני אדם שמרבים בשבילם השמחה יותר, ושבת דחשבינן פנים חדשות דאמרינן באגדה מזמור שיר ליום שבת, אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן נאמר שירה, התם נמי מרבין לכבוד השבת בשמחה ובסעודה, עכ"ל. ובחידושי הגרי"ז (ענינים סוף סוטה סימן יח) מדייק דהרמב"ם חולק שכתב שרק מי שלא שמע הברכות הוא פנים חדשות, ומבואר דשבת לא הוה פנים חדשות.

ואולם לכאורה קשה לשיטת הרמב"ם דברי המדרש דמדמי שבת לפנים חדשות, דלשיטת התוספות כיון שיש תוספת שמחה מקרי פנים חדשות, אבל לרמב"ם שאינו תולה ברכת חתנם בשמחה [כמשנ"ת בדברי הגרי"ז הנ"ל], מה ענין שבת לפנים חדשות. ואפילו תימא דהרמב"ם לא פסק כן להלכה, מ"מ צריך להבין מהו גדר פנים חדשות דשבת המוזכר במדרש בדברי אגדה.

והנה בספר אוצר הכבוד [להקדמון רבינו טודרוס הלוי אבולעפיא] כתב שמברך ברכת חתנים כל שבעה, כנגד ז' ימי בראשית, שאין יצירת חיתוני חתן וכלה בפחות משיעור זה. והיינו שכל ברכות שבע ברכות הן 'ברכות יצירה' [וכנוסח שבע ברכות שמוזכר 'יצירה' כמה פעמים] שנתקנו על יצירת חתונת חתן וכלה, וכן מבואר במה"ל [נתיבות עולם נתיב גמ"ח פ"ד].

ולפ"ז י"ל בדעת הרמב"ם, דאה"נ הברכות אינן משום שמחה, מ"מ הן ברכות השבח על היצירה. והא דכתב הרמב"ם שפנים חדשות תלוי במה שלא שמעו הברכה, היינו משום שלא נתפרסם השבח לפניהם, ויש חיוב להוסיף בפרסום השבח.

והנה באוה"ח הק' בפר' בראשית (ב, ב) כתב דברים נפלאים בבחינת השבת, וז"ל, ונראה שיתכוין ע"ד אומרם ז"ל כי העולם היה רופף ורועד עד שבאה שבת ונתקיים העולם ונתייחד וכו', וינפש פירוש נשפע שפע החיוני בכל הנבראים, כי קודם שבת לא היה נפש לכל הנבראים וכו', עכ"ל. הרי מבואר לן דשייך בשבת בחינת פנים חדשות ממש בעצם יצירת העולם, שהשבת היא נפש הבריאה כולה בכללות ובפרטות. וא"כ שפיר יש מקום לזה גם לשיטת הרמב"ם דדין ברכת חתנים הוא ברכת השבח ושירה, שנתקנו על יצירת זיווג חתן וכלה דומיא דיצירת העולם.

ונפ"מ בין שיטת התוס' לשיטת הרמב"ם לענין יו"ט, דהנה בטור כתב דיו"ט נמי חשיב פנים חדשות, דגם ביו"ט מרבין בשמחה ובסעודה בשבילו, וא"ש לדברי התוס'. אבל במאירי כתב דאין לנו מקור לחדש כן לענין יו"ט, וכן יש לומר לדעת הרמב"ם דלא שייך פנים חדשות רק בשבת דהוא פנ"ח להבריאה כולה וכמ"ש, משא"כ ביו"ט לא שייך בחינה זו של פנים חדשות.

עלה ספר

המלכים נועדו - הגרנ"ט והגרב"ד

ע"פ הקדמת חידושי הגרנ"ט על מסכת גיטין מהדורה חדשה יו"ל ע"י מכון מורשה בהנהלת הרב פנחס שלבי שליט"א

בסייעתא דשמיא יו"ל מהדורה חדשה של ספר חידושי הגרנ"ט מאת הגאון רבי נפתלי טראפ זצ"ל, ראש ישיבת ראדין. המהדורה מיוסדת ע"פ הסטנסיל שיצא לאור בשנים תשט"ו ותשכ"ט, מוגה ע"פ העתקות מדוייקות של כמה כתבי יד ורשימות תלמידים שנשתמרו מימי ישיבת ראדין. ועם הוספות רבות הרואים אור לראשונה.

לעת עתה נדפסו השיעורים על גיטין, ובעז"ה בקרוב עתידים לצאת לאור השיעורים על כל נשים גיטין, ומכאן בקשה שלוחה, לכל מי שיש באמתחתו כתי"י, רשימות או שמועות מהגרנ"ט זצ"ל או מתלמידיו, לפנות אל המכון כדי להוציא לאור דבר מושלם.

שני בעת שלמד הגר"ר יעקב משה ליבוויץ ז"ל (בן הגרב"ד) בישיבת ראדין לפני **מהלכים** רבינו הגרנ"ט ז"ל, שמע ממנו פעם ביאור בפלוגתת הראשונים בסוגיא דסוף פרק התקבל בענין מינוי שליחות שלא בפניו בכתבת הגט (עי' חידושי הגרנ"ט, גיטין - דודאי משה סימן ח). והיתה לו כ"כ בהירות בזה. וידע שלאביו הגרב"ד ז"ל יש מהלך אחר (עי' ברכת שמואל גיטין סימן מא-מב), ומיד נסע לאביו [ברכבת] לברר אצלו מדוע אינו מסכים למהלך של רבינו שהיה כ"כ ברור ובהיר. וכשהגיע לאביו שמע ממנו, ואז הוקשה לו להיפך, מדוע אין רבינו מסכים לדרכו של אביו. וכך חזר כמה פעמים, עד שהבין שכל אחד הולך במהלך אחר, ולכל אחד יש קושיות אחרות.

(מרשימות תלמידי הגר"ר חיים שלמה ליבוויץ ז"ל)

תורה סיפרו, שפעם אחת כשלמדו גיטין לא הרהיב ר' נפתלי עוז בנפשו לומר את **וענוה** השיעור לפני שיקבל הסכמה לדברים מהגאון רבי ברוך בער - שהיה ידוע כבר סמכא בין תלמידי הגר"ח מבריסק, ונסע אליו ללוקשיקעס - פרבר וילנאי - להרצות בפניו את הדברים. מששמע הגאון רבי ברוך בער את הדברים, הגיב: 'בחלק מהדברים כיוונת לדברי הגר"ח, והתוספת שלך עולה על זה' (עי' שיעורי הגרנ"ט דפו"י סימן א אות ה).

משחזר ר' נפתלי מוילנא לראדין היתה השעה שעת צהרים שבה היו תלמידי הישיבה הולכים לשאוף אויר מחוץ לעיר, כשראו את ר' נפתלי רצו אליו והוא ירד במהירות מהעגלה לכיוון הישיבה, ותיכף ומיד כשהגיע לישיבה מסר את השיעור בפני התלמידים, ומרוב התרגשות אמר ר' נפתלי גם את מה שאמר לו על זה הגאון רבי ברוך בער.

הגר"ר משה דוד דרייען זצ"ל אב"ד גלגוני תלמיד הגרנ"ט בעל הדודאי משה

בערב לפני תפילת מעריב דפק ר' נפתלי על העמוד ואמר שהוא רוצה למסור שיחה, הוא אמר שהוא נזכר שבשיעור הוא הזכיר את דברי ר' ברוך בער, ואמר 'אוי לי במה שאמרת, עפר אני תחת כפות רגלי ר' חיים ואני מבקש סליחה ומחילה והריני חוזר בתשובה שלימה'. וכמובן שהיתה מזה התעוררות גדולה בישיבה.

(מזכרונות הגר"ר אלתר טוביה וין ז"ל, נדפס בקונטרס זכרון טוביה, בתוך קובץ בית דוד - חושן משפט (חולון תש"ס) עמ' קכז)

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א		מזמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)		מזמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	
ערב שבת	ליל שבת	יום השבת	מוצאי שבת	ערב שבת	ליל שבת
12:12	4:22	9:11	5:23	מנחה גדולה (גר"א חצי שעה שוה לחומרא)	הדלקת נרות (18 דקות)
2:10	4:40	10:01	5:53	ט' שעות (להתחלת סעודה)	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)
2:35	5:20	11:41	6:04	מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)	זמן קר"ש (לערבית לפני הסעודה)
4:03	5:41-6:41	4:40	6:11	פלג המנחה (מג"א כפי האופק)	מזל מאדים (למאן דחש ליה)

עם הדומה לחמור, קדושת בית הכנסת, לילה לשון נקבה, "שבטים נרות"

(א) כתבתם (עלים פרשת וירא) בשם הרה"ג ר"י בעלסקי זצ"ל שלא מצינו 'עם הדומה לחמור' בנכרי. ראה הפ"ג (משב"ז אור"ח סי' קפו אות א) שהביא קושיא בשם גדול אחד, הרי רש"י כתב ששני הנערים היו ישמעאל ואליעזר, א"כ הוי לן למימר שגם ישמעאל הוא 'עם הדומה לחמור', עיי"ש תירוצו.

דרך אגב כמדומני שהדרשה הוא **עם** בחירק ולא **עם** בפתח. [הערת המערכת: ראה מר קשישא לבעל החוות יאיר] ויש לעיין מהמבואר כתובות קי"א.

(ב) הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א טרח לבאר להרמב"ן האיך הוי בהכ"נ תשמישי מצוה אם חיוב תפלה אינו אלא דרבנן. הפמ"ג (משב"ז אור"ח סי' תצ) סק"ב כתב שיום טוב (וחול המועד) נקראים 'מקרא קודש', ושם כתב הרמב"ן דמקרא קודש היינו תפלה. וכתב הפמ"ג דנמצא שתפלה בציבור ביו"ט הוא דאורייתא גם להרמב"ן, וצריך עשרה גדולים שהביאו שתי עשרות למנין. א"כ פשוט דלכן הוי בהכ"נ תשמישי מצוה גם להרמב"ן.

(ג) הרב יוסף אהרן הלוי ליכט העיר במכתבו על הגר"א שכתב דלילה הוא לשון נקבה. עיי' בהגדה של פסח 'שמחת הח"ג' להר" חיים געלענטר זצ"ל (המחבר קיבל מתכבים מהשדי חמד על ספרו) שיישב דברי הגר"א על דרך סוד [ומ"מ נשאר בתימה על מש"כ הגר"א שבכ"מ במקרא לילה לשון נקבה]. עיי"ש כי דבריו נחמדים.

(ד) מה שכתב עוד שאין נוהגים להדליק נרות אצל ברית מילה. יוצאי אשכנז נוהגים גם היום להדליק י"ב נרות ונקראים "שבטים נרות", ואחר הסעודה לוקחים מה שנשתייר מאותן נרות ועושים סעודה כשמתחיל הילד ללמוד משניות, וחוזרים ומדליקים אותן שם.

בברכה, *נח פרידלנדר*

כבוד המערכת שליט"א בענין מה שכתבתם במאור הזית למה הדגישה התורה גודל החסד של אברהם בסמיכות להפיכת סדום, כדאי לציין להקדמת הנצי"ב להעמק דבר על בראשית (ספר הישר) במה שמבאר ה"שרות" של האבות - ממש על דרך זה וז"ל, והענין דנתבאר בשירת האזינו עה"פ הצור תמים פעלו וגו' צדיק וישר הוא. דשבח ישר הוא נאמר להצדיק דין הקדוש ברוך הוא בחרבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתל. ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה. אך לא היו ישרים בהליכות עולמם. ע"כ מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, ע"כ. והוא חוב קדוש לפרסם נגד זרם ה"קנאות" המוטעה של הדור החדש.

בהוקרה, *יוסף אהרן פלוי אלו, קווינס*

***

הג"ר אהרן הכהן זצ"ל

עם הדומה לחמור בנכרי

ציטתם מהרב בעלסקי "דלא משתמט בשום דוכתא לומר על הנכרי שהוא דומה לחמור". ותמוה, וכי אישתמיטתיה הפסוק הידוע ביחזקאל (כג, כ) "אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם".

אליהו קאן

הערת המערכת: אישתמיטתיה לכותב המכתב פשוטו של מקרא של הפסוק ביחזקאל (פרש"י וכל המפרשים) ודברי חז"ל (יבמות צח, א) שאין הפסוק זה מדבר אודות האדם כי אם אודות אברו, ואינו ענין למשנת"ת בשם הגר"ב זצ"ל.

(א) ראיתי בקול עלה (גליון וירא) תמיהת הרב נתן הירשבערג למה החפץ חיים הרעיש על לימוד קדשים ולא על זרעים וטהרות, שהוא נוגע לכל כלל ישראל ולא רק לכהנים. יש לציין למאמר ששלח הח"ח לחתנו הגאון רב אהרן הכהן זצ"ל ע"מ להפיצו, ונדפס בספרו עבודת הקרבנות, ובתוך דבריו כתב "כללו של דבר אין לנו שום תפילה ובקשה שהננו מתפללים על ביאת משיח צדקנו שלא תהיה בה הכוונה והעיקר שנוכל להקריב סדר הקרבנות כמו שכתוב בתורה", ועיי"ש עוד בדבריו הנפלאים שאם לא נהיה מוכנים לעשות העבודה כמה בושה וכלימה נשיג כשיודע שכל תפילתנו ובקשותינו היו מן השפה ולחוץ. ועיי' עוד שם ואכמ"ל.

עכ"פ חזינו דעת קדשו של הח"ח שאין זה רק לימוד הנזנח שיהיה נחוץ בביאת גואל צדק, אלא זה מעיקרי האמונה והצפייה לביאת משיח צדקנו בב"א.

(ב) במנהגים שערך הרב משה ברוך קופמאן שליט"א הקשה על מה ששואלים רשות גם מהלויים בברכת הזימון למילה. והנה אף שאין בהם ענין וקדשתו כמו הכהן לקדמו לברך ראשון, מ"מ י"ל שיש בהם חשיבות מיוחדת בברית מילה, שהתורה העידה עליהם בברכת משה ש"בריתך יצרו", וכמו שרש"י מביא מהספרי שכל מ' שנה במדבר לא היה מי שקיים ברית מילה בכלל ישראל רק הלויים. ואולי היה הדבר נכון לכבוד הלוי בברכת הזימון של ברית מילה, ועכ"פ וודאי שנוכח וראוי לציין ולהכיר ברבים מסירות נפשם על המילה.

שוב ראיתי שהמג"א (סימן רא ס"ק ד) מביא הטור שיי"א שצריך להקדים הלוי לישראל בזימון ומביא מהנוסח בנודה לשמן, עיי"ש שיש גורסים "הכהנים הלויים", ועיי"ש במשנ"ב (ס"ק יג).

ייש"כ על הגליון הנפלא, *אלוף צבי פאטאן*

***

המנהגים וערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן

אשרי שקודם מנחה, אלא כשיש מנין בבית הכנסת, כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת המנחה (רמ"א שם).

נפילת אפים: אומרים תחנון אחר חזרת השי"ץ. ואם כבר הגיע זמן בין השמשות, הכרעת המשנה ברורה שעדיין אומרים תחנון, וכ"ש איזה דקות ספורות אחר שקיעת החמה. ואם חושש לסכנה יאמר תחנון בלי נפילת אפים, שעיקר הקפידא על נפילת אפים. יש מקומות שמאחרים תפילת מנחה עד סמוך לצה"כ כדי להתפלל עם דמדומי חמה (עיי' ברכות כט, ב), ולכן נשתרבו אצלם המנהג שאין אומרים תחנון.

בשעה שהציבור מתפללים: מי שבא לבית הכנסת אחר שקיעה וכבר התחילו הציבור מעריב, יתרון ויתפלל עמהם תפילת שמונה עשרה, ואף שהוא מתפלל מנחה והם מתפללים מעריב מ"מ נקרא 'בשעה שהציבור מתפללין'. [ואם הוא ליל ר"ח וכדומה שהם אומרים יעלה ויבוא, אעפ"כ לא יאמר יעלה ויבוא. ובליל 4 דצמבר שהם כבר הכריזו "ותן טל ומטר", צ"ע].

נשים: אף הנשים חייבות בתפילת מנחה ויש להזהירן על זה (משנ"ב סימן קו בשם רוב פוסקים) [הערת המערכת: בהסכמה לסידור רבי שבתי (שע"י - 1617) כתבו ועד שלש ארצות שחובה על כל אחד מישראל, איש ואשה, קטן וגדול, להתפלל שלש פעמים בכל יום].

מאוד לשיטתם לכתחילה (אפילו להתפלל ביחידות מטעם זה). באופן שלנו כבר נראים הכוכבים לערך חצי שעה אחר שקיעה, לכן אין להתפלל מנחה אחר זמן זה.

מנחה קצרה: אם השעה דחוקה, יתפללו בלחש ואחר כך יאמר שליח ציבור: מגן, מחיה, ויענה קדושה, ומסיים הא-ל הקדוש. ויש אומרים שמתפללים הכל ביחד השי"ץ בקול רם והציבור בלחש (שו"ע ורמ"א סימן רלב סעיף א). ומנהגנו מנהג שלישי, שתחילה אומר השי"ץ הג' ברכות ואחר כך מתפללים בלחש. וצריך לגמור את התפילה קודם סוף זמנה ולא די בהתחלה (משנ"ב סימן ככד ס"ק ז). ושורת הדין שאין לעשות מנחה קצרה רק בשעת הדחק, וכבר נשתברו הרבה קולמוסין ליישב מנהג הרבה ישיבות שעושים תפילה קצרה בקביעות. ואף למנהג הישיבות, בשבת ויר"ט וחובה"מ ותעניות ציבור מתפללים כרגיל.

נטילת ידים: צריך ליטול ידיו (כשיש מים מזומנים) כדי להתפלל, אף על פי שאינו יודע להם שום כללור, ולא יברך (שו"ע סעיף ב).

סדר התפילה: יש נוהגים לומר פרשת התמיד קודם תפלת המנחה, נגד תמיד של בין הערבים, ומנהג יפה הוא (רמ"א סימן רלד סעיף א). וטוב ג"כ לומר פטום הקטורת (משנ"ב שם ס"ק ו). אין לומר

מנהגי תפילת מנחה (שו"ע סימן רלב-רלד)
ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (כד, סג). - יצחק תיקן תפילת מנחה (ברכות כו, ב).

תחילת זמנה: לדעת השו"ע (סימן רלג סעיף א) עיקר זמן תפלת המנחה לכתחילה הוא מט' שעות ומחצה. ויש מקילין לכתחילה משש שעות ומחצה ולמעלה. ואם רוצה לאכול סעודה או לצאת לדרך, או שעתה יש לו ציבור ואם ימתין עד ט' ומחצה לא יהיה לו מנין, מותר לכו"ע להתפלל לכתחילה מנחה גדולה (משנ"ב שם ס"ק א).

זמן מנחה גדולה: חצי שעה זמנית אחר חצות היום. ולכתחילה נוהגים להמתין אפילו בחורף חצי שעה שוה אחר חצות. לכתחילה אין להתחיל אשרי [או קריה"ת בשבת] קודם זמן מנחה גדולה. בדיעבד אם התפלל אחר חצות יש אומרים שיוצא, וצ"ע.

סוף זמנה: לדעת השו"ע והרמ"א ועוד פוסקים מותר להתפלל מנחה אפילו אחר תחילת שקיעה עד סמוך לצאת הכוכבים. ומכל מקום בודאי יש לו להתפלל קודם בין השמשות שהוא רבע שעה קודם צאת הכוכבים. לדעת הגר"א ועוד פוסקים תפלת המנחה היא רק עד שקיעת החמה. והמשנה ברורה (שם ס"ק יד) חושש

ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב (כד, ג).

בפסוק זה יש שני דקדוקים שמתבארים על פי כללים שייסד המלבי"ם במקומות שונים בפירושו על התורה, כמו שאבאר.

כלל א: יחיד ראשית יש להבין למה נאמר "ויען" לשון יחיד, הלא קאי על לבן או רבים ובתואל וצ"ל "ויענו" לשון רבים.

אמנם מצינו בכמה מקומות בתורה שהכתוב נקט לשון יחיד על פעולת רבים, כגון "ויקח שם ויפת את השמלה" (נח ט, כג), "ותען רחל ולא" (ויצא לא, יד) ועוד רבות כאלה. והמלבי"ם (ויקרא ו, ב; אילת השחר אות קסו) עמד בזה, וקבע כלל גדול וזה לשונו, **שכל מקום ששני הנושאים הם שוים במעלה ובמעשה, בא הפועל בלשון רבים. וכל מקום שהאחד עיקר או שהוא המתחיל במעשה, בא הפועל בלשון יחיד, עכ"ל.**

והביא המלבי"ם שמונה דוגמאות לזה, ועל כל אחד הביא מקור ממדרש:

א ויקח שם ויפת את השמלה (נח ט, כג). אמרו במדרש (בראשית רבה לו, ו), שם התחיל במצוה תחלה ובא ויפת ונשמע לו וכו', ע"כ. והיינו מדכתיב ויקח לשון יחיד. [וכעין זה פירש"י וז"ל, אין כתיב ויקחו אלא ויקח, לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, עכ"ל.]

ב ותען רחל ולא ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו (ויצא לא, יד). איתא במדרש (בראשית רבה עד, ד), למה מתה רחל תחלה, ר' יודן ור' יוסי ר' יודן אמר שדברה בפני אחותה, ע"כ. והיינו מדכתיב ותען לשון יחיד.

ג ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף (מקץ מד, יד). מכאן למדו במדרש (בראשית רבה פד, יז) שיהודה היה מלך על אחיו.

ד ויבא משה ואהרן אל פרעה (וארא ז, י). איתא במדרש (ט, ה), והלא אהרן היה לו ליכנס תחלה שהרי גדול היה ממנו בשנים, ולמה משה, שהיה גדול ממנו בארץ מצרים שנאמר (בא יא, ג) גם האיש משה גדול מאד, ע"כ. [ועוד איתא שם במדרש פירוש אחר: לפי שעשה הקב"ה אלהים למשה על אהרן שנאמר (שמות ד, טז) ואתה תהיה לו לאלהים ודרך ארץ הרב נכנס תחלה, ע"כ.] הרי שמשמעות "ויבא" שמשמה נכנס תחילה לפני אהרן.

ה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו (בא יב, ד). איתא במכילתא (בא פרק ג), מנין שאם ירצה אדם למנות אחרים על פסחו שהוא רשאי, ת"ל ולקח הוא ושכנו, ע"כ.

ו אז ישיר משה ובני ישראל (בשלח טו, א). איתא במדרש (בראשית רבה כג, ט), אז ישירו משה ובני ישראל אינו אומר אלא אז ישיר משה. אמר רבי יהושע בן לוי מכאן שנאמר הפרשה על פי משה ואח"כ אמרוה אבותינו על הים, ע"כ.

ז ויסמוך אהרן ובניו את ידיהם (פרשת צו ח, יד). בתוספתא (מנחות פרק י) מבואר שבפר המלואים סמך כל אחד בפני עצמו, אבל באיל המלואים סמכו אהרן ובניו בבת אחת. וביאר המלבי"ם כי בפר המלואים כתיב ויסמוך לשון יחיד משום שכל

אחד סמך בפני עצמו, ובאיל המלואים כתיב ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם שכולם סמכו בבת אחת.

ח ותשר דבורה וברק (שופטים ה, א). במדרש (בראשית רבה מ, ד) איתא שדבורה עיקר וברק טפל לה. [וכן פירש הרד"ק שם, וז"ל, לפי שדבורה עיקר המעשה, כמו ותדבר מרים ואהרן, עכ"ל.]

ועל פי כללו של המלבי"ם יובן גם הפסוק שלנו, "ויען לבן ובתואל", שהנה כבר פירש רש"י "רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו". הרי שלבן ענה תחילה, ומשום כך נכתב ויען לשון יחיד.

כלל ב: טוב עוד יש לדקדק בסוף הפסוק, שנאמר "לא נוכל דבר אליך רע או ורע איהו קודם טוב", למה בחר בסדר הזה דוקא - רע קודם טוב - ולא להיפך "טוב או רע".

ומצינו במלבי"ם (ויקרא ד, טו) שכתב שאכן בדרך כלל צריך להיות להיפך, טוב לפני רע, וז"ל המלבי"ם, "כל מקום שנזכרו טוב ורע ביחד ויכוין על הטוב והרע החלטי, יזכיר טוב קודם רע". וציין על זה עשרה פסוקים בתורה ועוד כמה פסוקים בנ"ך, ואעתיק כאן רק את עשרת הפסוקים שבתורה:

א ועץ הדעת טוב ורע (בראשית ב, ט).

ב והייתם כאלקים ידעי טוב ורע (שם ג, ה).

ג ויבא אלקים אל לבן הארמי בחלם הלילה ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (ויצא לא, כד).

ד ואלקי אביכם אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם כט).

ה לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב (בחקותי כז, י).

ו והעריך הכהן אתה בין טוב ובין רע כערכך הכהן כן יהיה (שם יב).

ז ואיש כי יקדש את ביתו קדש לה' והעריכו הכהן בין טוב ובין רע כאשר יעריך אתו הכהן כן יקום (שם יד).

ח לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו וכו' (שם לג).

ט ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה הוא אם רעה וגו' (שלח יג, ט).

י אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי ה' לעשות טובה או רעה וגו' (בלק כד, ג).

ומעתה צ"ב טובא מאי שנא הפסוק שלנו מכל הנך מקומות שהתורה נקטה טוב לפני רע, אמנם המלבי"ם שם הרגיש בזה והגדיר את הכלל הנ"ל, וכתב שהוא "רק במקום שהרע אינו רע החלטי רק בערך הנפעלים. כמו [הפסוק שלנו] 'לא נוכל דבר אליך רע או טוב', שהרע שלא תלך רבקה הוא רק בערך אליעזר, לא בערכם ואינו החלטי, אבל בטוב ורע החלטי, אחר שנפש האדם תשחר יותר פני הטוב ותטה אחריו, לכן יקדימו תמיד בדבורו". ונראה דמשום כך נקט הכתוב דווקא רע קודם טוב, ללמד שכלפי בתואל ולבן ה"רע" לא היה רע מוחלט, כי הם לא רצו שתלך.

הרה"ג ר' יחיאל ווייס שליט"א העיר [בע"פ] על מה שכתבתי שהקוואטער נותן התינוק לאב, והעיד בשם מוהל מומחה בעירנו שלא שמע דבר כזה. הנה בדרכי תשובה (סימן קצה ס"ק ט) הביא מהיוסף אומץ להחיד"א שהיו מקילין שהאשה היולדת תתן התינוק ליד בעלה. ובשו"ת בית יצחק (יורה דעה ב סימן יח) כתב שאין להתיר את זה וז"ל, ומכל מקום אין נוהגין להתיר במילה דהרי יכולה ליתן לאחר והאחר יתן לבעלה, עכ"ל. משמע שהאחר יתן לבעלה. וכן דברתי עם מוהל מומחה הרב שמעון שרייבר שליט"א ואמר שכן מנהג ארץ ישראל, ששם אומרים פסוקי שמע ישראל והאב תופס התינוק. אך בחו"ל אין המנהג כן.

אמנם לכולי עלמא מיהת יש להאב להיות מכניסו לברית. ולכן נהוג אצל הרבה

שהאב לוקח את התינוק מיד הכסא של אליהו ונותנו להסנדק. ודבר זה מבואר בשערי תשובה (סימן תקנא) שכתב, בקהילת בראד נוהגין שאבי הבן הוא המניח את התינוק על רגלי הסנדק ומנהג יפה הוא. ולכאורה הענין הוא כי הסנדק דומה למזבח והמוהל כמקריב הקרבן והאב הוא הבעלים. וכמו שבקרבן הבעלים עומד על הקרבן ומקריב אותו שמביאו אל הפתח, כך האב מביא התינוק אל המילה. ובזמן הראשונים שלא היה ענין של כסא של אליהו ממילא היה האב לוקח מיד הקוואטער ומניח יתיכף על ברכי הסנדק, ואילו היום שיש כסא של אליהו ביניהם ממילא די במה שהאב לוקח התינוק מן הכסא וא"צ ליקח מן הקוואטער.

עוד העירני הרב שמעון שרייבר שאצל הגאון רבי אברהם יהושע סאלאוויצקי ומשפחתו יש כיבוד מיוחד 'אל הסנדק', והוא כיבוד גדול יותר משאר כיבודים מן הסנדק ומן הכסא. וכמבואר בשערי תשובה שאפילו בשבוע שחל בו ת"ב יכול ה'אל הסנדק' ללבוש בגדי שבת, והוא כנותן את הקרבן ע"ג המזבח.

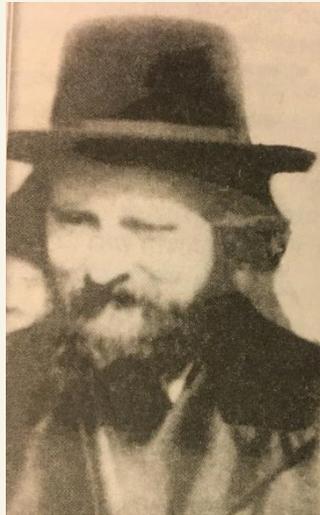
ראיתי בגליון נח מה שהובא בשם הרד"ל, שנחלקו הבבלי ופרקי דרבי אליעזר אם הותר לבן נח להקריב חיות. וי"ל שלא פליגי לדינא, וכי"ע מודו שהותרו חיות לבני נח, ורק אצל נח עצמו שאני לפי שהיתה הקרבתו במקום המקדש כמ"ש הרמב"ם (פ"ב מבית הבחירה) [ומקורו במדרש רבה ופרד"א, ודלא כר"א אבן עזרא, ועי' תרגום יונתן בן עוזיאל כאן ולקמן (כב, ט) אצל העקידה], והיתה הקרבתו כדין קרבן במקדש. לכן הוצרך דוקא להביא מן הכשרות לבני ישראל. ובזה מתורץ מה דכתיב "וירח ה' את ריח הניחוח" (בראשית ח, כא), והרי אין ריח ניחוח בבמה, ולהנ"ל מיושב שהיה כדין קרבן במקדש. ולפי"ז דוקא נח אסר הפרד"א הקרבת חיות, ולא לשאר בני נח. [הערת המערכת: כן כתב החיד"א (חומת אנך פרשת נח), ובדומה לזה כתב הגר"מ שטרנבוך (חכמה ודעת ז, ב) שחלק מקרבנות נח היו במקום המקדש והנשאר הקריב על במה. ובזה מיישב מה שכתב הכל"י יקר שאין לומר שהטהורים באו שבעה שבעה כדי שנה יקריב מהם קרבנות, שהרי אין מביאים קרבן מחיות טהורות. ותמהו האחרונים (ראה פני דוד להחיד"א, סדר הפרשיות להאדר"ת, וזכרון כהן, דברי יציב חו"מ סימן קו) שדברים אלו נגד גמרא מפורשת (זבחים קטו, ב) שלמדים מנח שלפני הקמת המשכן הותרו החיות בהקרבה. וכתב הגר"מ שטרנבוך ליישב שכוונת הכל"י יקר על על הקרבנות שהקריב נח במקום המקדש.]

אבל ראיתי במשך חכמה שחידש שאע"פ שבמקדש לא הותרו חיות, מ"מ אצל נח הותר, שהטעם שאסור להביא חיות כתב המדרש שהקב"ה לא רצה להטריחנו לילך למדברות, אבל אצל נח שהיה כל הבהמות והחיות לפניו הותר להביא חיות הגם שהקריב במקדש. ולדבריו י"ל שאכן פליגי הבבלי ופרד"א. [ועי' מש"כ החת"ס (יו"ד סימן רלה) לחלוק על הבית אפרים].

ובאמת בבבלי (זבחים קטז, א) יש ב' גירסאות, שלגירסא שלפנינו נח הקריב "מאותן שלא נעבדה בהן עבירה", אך עי' מהרש"א ושטמ"ק שיש גורסים שהקריב מאלו ש"עתידין להיות טהורין", ונ"מ ביניהם הוא האם כל חיות הותרו או דוקא טהורין. וכ"כ הירושלמי פ"ק דמגילה (הובא בתוס' חולין כב, ב, ורמב"ן שם ו, כ) שהותרו חיות טהורות [ועי' משנה למלך סוף פיי"ט ממעשה הקרבנות וחסדי דוד פיי"ג].

ובענין מה שהובא בגליון הנ"ל דברי ראב"ע שנמרוד היה מקריב חיות לה', ומה שהרעיש עליו הרמב"ן שהרי לדעת חז"ל נמרוד היה רשע ולא

צדיק. ידוע מה שאמר הבית ישראל שמצוה לפרסם תירוץ החידושי הר"ם על הראב"ע, שכוונת ראב"ע שנמרוד הקריב קרבנות עם כוונה לרעה כדי להמעיט ערך חשיבות הקרבנות. וכנראה שאמר כן מחמת גודל התמיה שפירש הראב"ע להיפוך מחז"ל. ולכן אמרתי ליישב כוונת הראב"ע, שר"ל שנמרוד רצה לצוד הבריות מאחרי ה', ולכן הראה

הג"ר דוד משה רבינוביץ מראדומסק זצ"ל הי"ד

עצמו כאיש כשר המקריב קרבנות לה', אבל בדוקא הביא נמרוד חיות שאינן ראויות להקרבה כדי שלא יהא קרבן כשר, ועשה הכל כדי להמשיך בני אדם אחריו ולהמריד בה'. ולפי"ז עולים הראב"ע וחז"ל בקנה אחד.

ב) בענין סמכות החידושים הנדפסים בשם הר"ן, ראיתי לפני שנה או שנתיים בגליון אהלי שבת מגאון רבי דוב לנדו שליט"א שג"כ תמה על הר"ן בדף ה' וקב' שהם נגד הכתוב בתורה. וכתב ששמע ששאלו להחזו"א ואמר שתלמיד טועה כתבו. ובאמת עיין חזו"א (או"ח סימן ס' אות א' ד"ה י"ט): שכתב שיי"א שאינו של הר"ן. [הערת המערכת: העירונו הרב ישראל ורנר שליט"א לדברי חידושי הר"ן (שבת כח, ב ד"ה ליפוט) שכתב שאי אפשר להקריב חיות בבמה דבר שנסתר מגמרא מפורשת (זבחים קטו, ב).]

ג) בענין קדושת ביהכ"נ, שדן הרב הלל שמעון שימאנאוויטש למה קדושתו מדאורייתא להרמב"ן שתפילה מדרבנן, יש לפלפל שיכול להיות קיום דאורייתא בציבור, שבציבור יש קריאת התורה, ושיטת הרמב"ן שברכות התורה דאורייתא [ובמשכנות יעקב כתב שזה בקריאת התורה], ועוד

לפי הב"ח (או"ח סימן תרפה) שכל שבת ג"כ החיוב לקרות בתורה הוה דאורייתא ורק הסדר דרבנן. וגם לפמ"ש"כ הקרית ספר ובתיבת גמא (פרשת האזינו) שלפי הרמב"ן שברכה"ת דאורייתא גם ענייתא אמן דאורייתא (ועיין בפרמ"ג סימן תרפה). ובציבור יש גם נשיאת כפים שהוא דאורייתא (ועי' הגהה במשנה ברורה ס"ס ככח), ועי' חת"ס (או"ח כ"ב) שבכל תפילה בציבור יש מצות עשה לברך ברכת כהנים. ועוד שהפמ"ג (או"ח סימן תצ מ"ז ס"ק ב) הביא הרמב"ן (ויקרא כג, ב) שכתב שמקראי קודש היינו שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על כל ישראל להקבץ בבית ה' ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפילה והלל לה' עי"ש (ולכאורה תלוי בסוגיא בשבועות יג. עי"ש), ומכאן דייק הפרמ"ג שתפילה בעשרה ביו"ט מדאורייתא. [ועי' פמ"ג (סי' קו א"א סק"ג) ששבת יש אומרים דאורייתא, אבל לא כ' בעשרה וצ"ע.] וע"ע חלקת יואב סימן (סי' ד).

כבי ראב"ע, ירושלים

***

מנהגי מילה - שהיא קקרבן

בנוגע למנהגי מילה (גליון לך לך), עיין תורת חיים (סנהדרין דף פט, ב) שכתב שהילד הנימול נחשב קקרבן ולכן נוהגים למול בבית הכנסת בצפון כמו עולה ששחיתתה בצפון. עוד כתב שם שנוהגין ליתן כוס של ברכה לסנדק, שהרי העולה טעונה נסכים, וכיון שהילד דומה לקרבן עולה והסנדק דומה למזבח לכן נותנין כוס יין בגרונו של סנדק דהוה ליה כמנסך יין על גבי המזבח. ודבריו אלו הובאו בהגהות הגרעק"א על שו"ע (יו"ד ריש סימן רס"ה) ע"ש, ועיין גם באגרות משה (יו"ד ח"ג סימן ק') בענין זה. (עוד כתב התורת חיים שאבי הבן צריך לעמוד כמו בעלים המביא את הקרבן וגם המוהל צריך לעמוד כמו כהן העובד עבודה.)

ועיין רמ"א (יו"ד סימן רס"ה סוף סעיף ד') דגם מדבריו משמע שיש מנהג שהסנדק שותה את הכוס, ועיין ש"ך שם (ס"ק י"ד) וביאור הגר"א (ס"ק כ"ט). ואולי גם לפי מה שנוהגים עכשיו להרבות בכיבודים, ונותלים הילד מן הסנדק קודם הברכות וגם נותנים הכוס של ברכה לאחרים לברך עליו ולשתות ממנו. מ"מ יש ליתן להסנדק לשתות ממה שנשתייר מן הכוס של ברכה, כדי לקיים הענין של נסכים ע"ג מזבח.

בידידות, אב באבא

continued from page 6 explains that *bas ploni l'ploni* isn't a rule across the board. Rather, it applies to unique situations. Hashem occasionally rewards someone for his good deeds by orchestrating that he meets a good wife. The contrary is also true: Hashem may punish people who deserve it by sending them into a marriage riddled with strife and discord. Most people, though, choose their wife with their own *bechirah*.

In line with the Rambam's letter, it seems that Yitzchak and Rivkah deserved to be rewarded by marrying one another, and for their *shidduch* there was a special directive from Hashem. Their story is, after all, the source of the statement made by Chazal that *shidduchim* are predestined. If so, how can Rambam use Rivkah's story as a source for his point in *Moreh Nevuchim*, stating that Yitzchak and Rivkah's *shidduch* was a result of *bechirah*? *V'tzarich iyun...*

On a practical level, the Me'iri, who typically offers a more restrained presentation of the Rambam's positions, writes that Chazal say that *bas ploni l'ploni* is predetermined for *zivug rishon*, but nevertheless a person cannot rely on that and must engage in *hishtadlus* (*Bais Habechirah Kiddushin* 58b). A similar approach is taken by another *rishon*, Rabbeinu Yehudah Haliwah (*Imrei Shefer Chayei Sarah* 24:3 cited in *Otzros Chasam Sofer* p. 383), who explains that the right *shidduch* is provided by Hashem to those who engage in proper *hishtadlus* and make the right choices. The Steipler said that it has been made clear to him that the "*bas-kol*" is just a declaration of what is appropriate, and for what there will be *siyata dishmaya*, but ultimately it is left to *bechirah*. For this reason, the Steipler encouraged preparing boys and girls so that they perform well on dates (Peninei Kehillas Yaakov pp. 35-36).

The Chasam Sofer (*OC* 55) asks why the *Shehechyanu* blessing is not recited upon marriage. He answers that upon acquiring a new item, *Shehechyanu* is said because the occasion is entirely attributed to Hashem. In contrast, a new wife is an individual's choice; therefore, the blessing is not recited. Chasam Sofer adds, "And we have no involvement with the esoterica of 'forty days prior to the formation of a child' (*Sotah* 2a). The Arizal explained it in an alternative and correct way which has no place here." (See "Where is the Arizal" on the meaning of this statement.)

In conclusion, although the simple reading of the Gemara implies that *zivug rishon* is predetermined, the Me'iri and Rabbeinu Yehudah Haliwah clearly state that one cannot rely on this to desist from *hishtadlus*, and compelling sources (Rambam, Arizal, and Chasam Sofer) indicate that finding a *shidduch* is entirely an act of *bechirah*.

Where is the Arizal?

Rav Shimon Szimonowitz, Machon Aleh Zayis

As written in the article "His or Your Choice," in discussing whether *shidduchim* are man's choice or predestined, the Chasam Sofer (*OC* 55) makes the following ambiguous statement: "And we have no involvement with the esoterica of 'forty days prior to the formation of a child' (*Sotah* 2a). The Arizal explained it in an alternative and correct way which has no place here."

The Chasam Sofer only vaguely references what the Arizal says. Perhaps he refers to *Sha'ar HaGilgulim* (Introduction 20). There,

Rav Chaim Vital explains that *zivug rishon*, which the Gemara says is determined in Heaven, refers to the first time the couple's *neshamos* descend to this world. They easily find each other and have no trouble. *Zivug sheni*, which according to the Gemara is dependent on human behavior, refers to cases in which the man had to return to this world as a *gilgul*. For his sake, his *zivug* also comes down, but this time they struggle to meet each other and their marriage is full of strife. It's a first wife but for the second time. See also *Etz HaDa'as Tov* (2:2 *Derush L'choson*).

Another possibility is that the Chasam Sofer refers to a similar concept, also involving *gilgulim*, found in *Sefer Halikutim* by the Arizal (*Vayeitzei*).

But it is more likely that the Chasam Sofer is referring to what he himself cites in *Shut Chasam Sofer* (7:34). He writes that he heard a *pshat* – in the name of the Arizal, he believes – that every *neshamah* is comprised of two compatible parts. One part is male and the other is female (see *Zohar Vayikra* 7b and *Chasam Sofer Gittin* 90a, cited by *Otzros Chasam Sofer Bereishis* p. 67). The *neshamah* then splits and descends into this world. Usually, their life choices change them, and they are no longer compatible. Each must then go about finding a new match.

The match made in Heaven between the two compatible *neshamos* is the "*zivug rishon*," and the match that actually materializes in this world, often different than the original, is the "*zivug sheini*." See also *Be'er Sheva* (*Sotah* 4a) for this exact explanation and *Hanosen Imrei Shefer* (*Chayei Sarah*) for a slight variation of this approach.

In a recent article, Rav Avraham Chaim Eliyahu Weissmandel (*Kovetz Etz Chaim* p. 543) pointed out that this novel idea is not actually found in the works of the Arizal. He suggests that the Chasam Sofer actually saw it in the Alshich *Tehillim* (*Romemos El* 45) who writes this in the name of the Zohar. In *Otzros Chasam Sofer* (p. 154), Rav Moshe Slomiuć points to Alshich in *Toras Moshe* (*Chayei Sarah*), who teaches it in the name of "*Chachmei Ha'emes*."

It is noteworthy that chronologically, the piece in Volume 7 was written earlier than the one in *Orach Chaim*. In the earlier piece, written on the fifteenth day of Av in 1784, even before his marriage, the Chasam Sofer writes that he "believes' he saw it in the name of the Arizal." It is very likely that he meant the Alshich, who quotes the *Zohar* or the *Chachmei Ha'emes*. Only in the *teshuvah* written later in life does he unambiguously attribute this idea to the Arizal.

Interestingly, *Rav Moshe Sternbuch on Chumash* (Aleh Zayis Edition, *Chayei Sarah*) cites a strikingly similar idea, also in the name of the Arizal:

"The Gemara (*Sotah* 2a) teaches that *zivug rishon*, a person's first match, is decreed before birth, while *zivug sheini*, a second match, is determined according to one's deeds. The Arizal explains that this does not refer to first and second marriages, but to primary and secondary marriages. Every *neshamah* has a unique mission to fulfill in this world. When two *neshamos* with perfectly aligned missions marry, it is considered a *zivug rishon* — a primary, ideal match. But when two *neshamos* with unlike missions marry, it is a *zivug sheini* — a secondary match. The Arizal concludes that in our times, most marriages fall under the category of *zivug sheini*."

His or Your Choice?

Rav Shimon Szimonowitz, Machon Aleh Zayis

ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה'. (בראשית כד, ג-ג)

The Rambam writes in *Moreh Nevuchim* (2:48) that events in *Tanach* that came about in a natural way are often written as if Hashem directed it to happen. In truth, Hashem was simply *sibas hasibos* – orchestrating the backdrop and circumstances – that caused the event to take place.

Sometimes the *pasuk* makes it seem as if Hashem did something that was actually done by a person. When Shimi ben Geira cursed Dovid Hamelech, it is recorded (*Shmuel II*, 16:10) that Dovid stated, “Was it Shimi who cursed? Hashem told him to curse!” Dovid thus expressed his belief that the pain inflicted by Shimi was destined for him from Above. Hashem did not appear to Shimi and instruct him to curse Dovid Hamelech. Hashem is the supreme cause of everything that exists, but Shimi ben Geira acted with *bechirah*, as does every person.

The same is true regarding “coincidences” in the Torah. Events that came about as a result of people’s actions are narrated in the *pasuk* as if Hashem instructed them to happen, because He is the ultimate cause of all phenomena. The Rambam cites the story of Rivkah as one such instance. The *pasuk* chronicles how Eliezer sought and found a suitable match for Yitzchak, yet Lavan said, “*Vatehi ishah l’ben adonecha k’asher dibeir Hashem*” (*Bereishis* 24:51). According to the Rambam, this doesn’t mean that Hashem actually declared that Rivkah would marry Yitzchak. It is attributed to the cause of all causes – Hashem – but the direct cause was human choice.

The Gemara (*Moed Katan* 18b) learns from Rivkah’s betrothal that every *shidduch* is preordained by Heaven. Rav Yehudah says, in the name of Shmuel, “Every day a *bas kol* declares: “This person’s daughter [is to be married] to this man.” According to many manuscripts of the Gemara, this *bas kol* comes forth 40 days prior to the creation of a child. As a source, the Gemara cites Lavan’s words, attributing Yitzchak and Rivkah’s betrothal to Hashem.

It appears from the Gemara that “*k’asher dibeir Hashem*” isn’t merely a figure of speech indicating that Hashem is the root cause of all that exists, but rather, Hashem Himself – through a *bas kol* – announces every *shidduch*.

Can the Rambam be reconciled with the Gemara?

Rav Meir Simchah Hakohen declared that a common spirit is found in all the works of the Rambam – the *Yad Hachazakah*, the *Moreh Nevuchim*, and the *Pirush Hamishnah* (*Meshech Chochmah Shemos* 20:4).

To better understand the Rambam in *Moreh Nevuchim*, his words in the final chapter of *Shemoneh Perakim* must be examined. Astonishingly, the Rambam states that *shidduchim* come about through *bechirah* and are not predetermined. If *shidduchim* were predetermined, then it could not be a mitzvah to marry the right woman or an *aveirah* to do the opposite. Anything subject to reward and punishment must be absolutely in the hands of man. The same argument is made by the Arizal in *Sefer Halikutim* (*Vayeitzei*).

Considering the Rambam’s viewpoint, it’s logical to use Rivkah’s betrothal to Yitzchak as an example to support his claim in *Moreh Nevuchim*; it is an example of something that happened through human choice but is narrated by the Torah as if Hashem directly caused it to take place. Yet this still seems to be at odds with the *sugya* in *Moed Katan*.

The *Ran* (*Moed Katan* 18b) assumes that this is a case of the Rambam dismissing an *Agadata* (הרמב"ם הרחיק אגדה זו בפירוש פרקי אבות). Alternatively, Rav Elchanan Wasserman (*Dugma’os Biurei Aggados* 7:8) suggests that the Rambam assumed that the *sugya* in *Moed Katan* which attributes a *shidduch* to Hashem’s choice disagrees with the *sugya* in *Berachos* (33b) which says שמים חוץ מיראת שמים, and the Rambam ruled accordingly to the latter *sugya*.

Interestingly, the Rambam himself addresses the question from *Moed Katan* in a letter to an Arab convert to Judaism, “*Marana v’Rabana Ovadiah*.” He informs Rav Ovadiah that all human actions are performed by choice and are therefore subject to reward and punishment. It is obvious from the Torah, the Rambam insists, that marriage is a choice and not predestined; any evidence in *Chazal* – or even in *Navi* – to the contrary must be interpreted in a way which conforms to this. As in all cases of apparent contradiction between the Torah and *Chazal* or *Navi*, one must either delve deeper into the words of *Chazal* and *Navi* and reconcile them with what is obvious from the Torah (ידרוש ויבקש), or resolve that their words cannot be understood at face value (איון על פשוטן).

To reconcile this Torah truth, that man chooses his wife, with the *sugya* in *Moed Katan* which seems to imply that a man’s wife is predestined for him, the Rambam *continued on page 5*

Music written by a *ger* named Ovadiah discovered in the Cairo Genizah

Rabbi Menachem M. Abramson   Rabbi Meir Chaim Gutfreund   הגיד נפתלי צבי טראפ זצ"ל / מכון מורשה   הרב אריה מלכיאל שוסטאל   הרב בנימין בן-אליהו   כולל תורה שלמה   הרב אריאל אליעזר לפציק